

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Пламен Александров Панайотов

относно дисертационния труд на тема „Депенализацията в българското наказателно право” от Радослава Маринова Йорданова за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, специалност Наказателно право

1. Кандидат за придобиване на образователната и научна степен „доктор” е Радослава Маринова Йорданова, магистър по право на СУ „Св. Кл. Охридски” от 2002 г. Докторантката е и магистър в специалността библиотечно-информационни науки на СУ „Св. Кл. Охридски” от 1999 г. От 2004 г. последователно работи като младши прокурор и прокурор в Районна прокуратура - Ихтиман, а от 2006 г. като съдия в Районен съд - Ихтиман. От 2016 г. е административен ръководител - председател на Районен съд - Ихтиман. През целия период на практическата си дейност Радослава Йорданова запазва интереса си към поддържането на висока теоретична подготовка в областта на материалното и процесуалното наказателно право, както и на административното наказване. Има 17 научни публикации. От 2017 г. е докторант в докторската програма "Наказателно право" към Катедра „Наказателноправни науки” при Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски”.

2. Представената дисертация на тема „Депенализацията в българското наказателно право” е в обем от 195 страници, включително съдържанието, справката за използваната литература и библиографията на публикациите на автора. Трудът се характеризира със структура, включваща въведение, три глави и заключение.

Във въведението докторантката пояснява най-напред актуалността на изследването. През последните години промените в наказателното законодателство у нас се осъществяват без да бъдат предхождани от задълбочен анализ и без да бъдат оценени правните им последици. Това води до проблеми в правоприлагането и във връзка с това - до спад в доверието на обществото към институциите, които го осъществяват. Стига се до игнориране на основни принципи на наказателната политика. Законодателят използва наказателноправните мерки за въздействие не като последно средство за противодействие на противоправните деяния (*ultima ratio*), а за да осъществява популистки цели. По този начин неоснователно наказателната репресия се разгръща и ожесточава. В такъв контекст от ключово значение е да се защити тезата, че наказанието по НК не е единствено възможното средство за противодействие срещу престъпните посегателства. Насетне докторантката обръща внимание, че ограничаването на наказателната репресия може да се осъществи не само чрез декриминализация, но и чрез депенализация. За разлика от декриминализацията, при депенализацията деянието запазва престъпния си характер, но на посочените в закона основания се стига до ограничаване на държавната принуда. В този смисъл докторантката разглежда депенализацията като неприлагане на предвиденото в НК наказание за извършено престъпление било поради освобождаване, било поради изключване на наказателната отговорност на дееца за него. Случаите, при които освобождаването от наказателна отговорност е с налагане на административно наказание, естествено водят и до необходимостта от съпоставително разглеждане на двата вида юридическа отговорност - наказателна и административнонаказателна, респективно - на основанията за тяхното възникване - престъпления и административни нарушения. В предмета на изследването е включен и анализ на регламентирани в НК състави на административни нарушения.

При така обоснования обхват на изследването докторантката посочва и основната му цел - да се обособи системата от основания за депенализация по българското наказателно право като се акцентира вниманието върху освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание и наред с това да се преосмисли изобщо необходимостта от съществуването на състави на административни нарушения в НК /с. 11/.

Изложението по първата глава е посветено най-напред на исторически преглед на формите на реакция на извършени престъпления от древността до наши дни. Подчертава се, че за съвременните правни системи е характерна тенденцията за хуманизиране на наказателното право /с. 18-20/. С оглед предмета на изследването е отделено специално внимание на развитието на българското наказателно законодателство. По-нататък изследването продължава със сравнителноправен анализ. Възприетият подход позволява на докторантката от една страна да обърне внимание, че българското наказателно право има за основни свои източници - вътрешното право, международното право и правото на ЕС. От друга страна ѝ позволява да систематизира някои законодателни решения в разглежданата област, които са възприети в други държави - Германия, Франция, Испания, Италия, Русия и др. Стига се до извод, че при различните законодателни решения за ограничаване или смекчаване на наказателната отговорност основният въпрос, на който се търси отговор, е как да се намери баланс между обществените очаквания за справедливост при наказването на престъпленията и отстояването на основни принципи относно наказанието - пропорционалност и хуманност /с. 31/. Насетне изложението се съсредоточава върху представянето на някои основни понятия и върху тяхното съпоставително разглеждане. С основание се счита, че без да се изясни разбирането за тяхното съдържание, не би могло обосновано да се вземе отношение по основните въпроси, свързани с депенализацията по

българското наказателно право. Става дума най-вече за понятията юридическа отговорност, наказателна отговорност, диференциация и индивидуализация на наказателната отговорност, административнонаказателна отговорност, престъпление, административно нарушение /с. 38-61/.

Втората глава е посветена на освобождаването от наказателна отговорност. Най-напред са систематизирани различните виждания относно понятието за освобождаване от наказателна отговорност. Докторантката акцентира върху становището, че освобождаването от наказателна отговорност не влиза в противоречие с принципа за неизбежност на наказанието, тъй като в българското право то е свързано с прилагането на други мерки за въздействие върху дееца. Подчертава се обаче, че тези други мерки за въздействие не са форма за реализация на наказателната отговорност, а се явяват алтернативи на тази реализация /с. 65-66/. По-нататък съпоставително са разгледани освобождаването от наказателна отговорност, отпадането на наказуемостта на деянието и основанията за изключване на наказателната отговорност. Ключово за правилното разграничаване на посочените институти и за избягване на множество възможни недоразумения поради разноречивата терминология, използвана от законодателя, е разбирането, че наказуемостта е свойство на деянието. В този смисъл то се отнася до деянието, а не до дееца. И обратно - наказателната отговорност е отговорността на дееца за извършено от него виновно общественоопасно деяние, което деяние е противоправно и наказуемо. С други думи отговорността се отнася до дееца, а не до деянието /с. 69-70/. Впоследствие освобождаването от наказателна отговорност е разгледано съпоставително и с освобождаването от изтърпяване на наложеното наказание /с. 81-84/. Изложението по втората глава продължава с кратък исторически преглед на вариантите за освобождаване от наказателна отговорност според българското наказателно законодателство.

Разгледани са и двата варианта на освобождаване от наказателна отговорност според действащия НК - освобождаване от наказателна отговорност на непълнолетни с налагане на възпитателни мерки и освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание. Вниманието е съсредоточено върху втория вид освобождаване от наказателна отговорност. С неговата уредба, както и с противоречивото ѝ тълкуване и прилагане, са свързани повечето проблеми в практиката. Основната част от тях са относно: освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание на непълнолетните; изискването за възстановяване на вредите от престъплението; определянето на понятието "пияно състояние" по смисъла на чл. 78а, ал. 7 НК; ограничаването на приложното поле на института при множество престъпления и в случаите, когато деянието е извършено спрямо орган на власт при или по повод изпълнение на службата; възобновяването на наказателното производство при този вид освобождаване от наказателна отговорност /с. 110-139/.

Изложението по третата глава обхваща най-напред критика на законодателното разрешение, съобразно с което в българския НК са формулирани състави на административни нарушения. Счита се, че НК следва да кодифицира съставите на престъпления и правните последици, които биха настъпили при тяхното осъществяване /с. 142/. По-нататък се поставят на разискване и проблемите, произтичащи от припокриването на състави на престъпления и състави на административни нарушения. Посочени са множество примери за такова припокриване в наказателното и административното законодателство. Настоява се за законово регламентиране на ясни критерии за тяхното разграничаване. Накрая в изложението по третата глава са систематизирани всички състави на административни нарушения, уредени в НК. Специално е разискван институтът на декриминализация на някои прояви против собствеността

при условията на чл. 218б НК. За него докторантката счита, че мястото му в системата на НК е обосновано и практически полезно. Необходимо е обаче неговото усъвършенстване /с. 171-184/.

В заключението на дисертационния труд докторантката обобщава достигнатите изводи в хода на изследването и систематизира своите предложения *de lege ferenda* /с. 185-190/.

3. Основното достойнство на рецензирания труд е, че проблемите, свързани с депенализацията са разгледани в един по-общ контекст - този на основните принципи на наказателната политика и на наказателното законодателство, които следва да се спазват стриктно в развитите държави. С оглед предмета на изследването сред тези принципи с особено значение са открити: третирането на наказателното право като последно средство за реакция спрямо противообществени прояви (*ultima ratio*), съответствие на наказанията с тежестта на престъпленията, равенство на гражданите, хуманност на наказанията. За качеството на работата способства използваният интердисциплинарен подход - анализът на проблемите и предлагането на решения по тях се основава на достиженията както на материалното и процесуалното наказателно право, така и на административното право. За практическата полезност на труда допринася задълбоченото и системно проучване на относимата към темата съдебна практика.

Дисертацията се характеризира и с конкретни приноси моменти, част от които са следните:

- предложено е разбиране относно съдържанието и обхвата на понятието депенализация по наказателното право /с. 7-11/;

- пояснена е опасността от използвания законодателен подход, според който завишаването на размера на наказанието лишаване от свобода над пет години при значителен брой престъпления има за цел да направи приложими специалните разузнавателни средства при тяхното разследване

и доказване, а не е мотивирано с преоценка на обществената им опасност /с. 12-13, бел. 15/;

- посочени са аргументи в подкрепа на тезата да се регламентират механизми за по-широко участие на жертвата на престъпление в наказателното производство, включително и чрез въвеждане на процедури за помирение между нея и извършителя на престъплението /с. 33-37, с. 80/;

- степента на обществена опасност на деянието се използва като основен разграничителен критерий за третирането му като административно нарушение или престъпление /с. 39, с. 58/;

- изтъкната е необходимостта от по-висока степен на съгласуваност на дефинициите на пряка и на непряка облага от престъпление според чл. 53, ал. 3 НК и според § 1, т. 2 и 3 от Допълнителните разпоредби на ЗАНН /с. 45-47/;

- застъпена е тезата за изключване на пробацията като вид наказание по НК и регламентирането ѝ като система от възпитателни и възстановителни мерки, които са алтернатива на наказанията по НК /с. 48, бел. 65/;

- обоснована е погрешността на законодателния подход, довел до отмяна на поощрителните разпоредби по чл. 158 и чл. 191, ал. 4 НК /с. 76-77/;

- осъществен е исторически преглед и е предложена систематизация на отделните видове освобождаване от наказателна отговорност /с. 85-89/;

- изложени са аргументи против ограничаване на приложното поле на освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание поради основанията, регламентирани в чл. 78а НК /с. 128-139/;

- изяснени са различията при произнасяне на съда на основание чл. 305, ал. 5 и 6 НПК, предопределени от това дали извършеното деяние съставлява престъпление или административно нарушение. В първия

случай съдът признава подсъдимия за *виновен*, освобождава го от наказателна отговорност и в случаите по чл. 78а му налага административно наказание. Във втория случай, когато деянието е административно нарушение, регламентирано било в НК, било в закон или указ, съдът признава подсъдимия за *невинен* и му налага административно наказание /с. 140 и сл./;

- основателно е критикуван законодателя заради това, че е допуснал в множество случаи идентично поведение да бъде регламентирано и като престъпление по НК, и като административно нарушение по специален административен закон. Това води на практика до нарушаване на принципа за равенство на гражданите, тъй като в такива случаи спрямо някои от тях се осъществява наказателна отговорност, а спрямо други - административнонаказателна отговорност /с. 155 и сл./. В табличен вид са посочени някои от случаите на припокриване на състави на престъпления със състави на административни нарушения /с. 162-169/;

- систематизирани са всички състави на административни нарушения, регламентираны в особената част на НК /с. 171 и сл./;

- направени са обосновани предложения *de lege ferenda* /с. 115, с. 127, с. 135, с. 136, с. 138, с. 187-190/.

4. В представената за публична защита дисертация са съобразени онези критични бележки, отправени в рамките на предварителното обсъждане в Катедрата по наказателноправни науки на СУ „Св. Кл. Охридски”, които са в съответствие с тезите на автора. Понастоящем могат да бъдат посочени някои допълнителни бележки, които докторантката би могла да вземе предвид, ако счита, че ще допринесат за усъвършенстването на дисертационния труд във връзка с неговото отпечатване:

- могат да бъдат направени някои допълнителни предложения *de lege ferenda* във връзка с посочени проблеми на действащото законодателство. Например с оглед изтъкнатата несъгласуваност на дефинициите по чл. 53,

ал. 3 НК и според § 1, т. 2 и 3 от Допълнителните разпоредби на ЗАНН/с. 45-47/; с оглед откритата непоследователност в решенията на законодателя относно контрола върху решенията на Комисията за защита от дискриминация и на Комисията за защита на конкуренцията /с. 52, бел. 74/;

- би могло да се прецизира изложението, въз основа на което докторантката цели да разграничи хипотези на освобождаване от наказателна отговорност от хипотези на изключване на наказателната отговорност. Би било добре да се посочи и практическият смисъл от такова разграничаване /с. 79-80/.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на изложеното считам, че предложеният дисертационен труд отговаря на изискванията, посочени в Закона за развитието на академичния състав в Република България, поради което давам положителна оценка и предлагам да бъде присъдена на Радослава Маринова Йорданова образователната и научна степен „доктор”.

гр. София

Рецензент:

юли 2019 г.

/проф. д-р Пламен Панайотов/